

Prof. dr hab. Roman Drozd
Instytut Historii
Akademia Pomorska w Słupsku

RECENZJA

osiągnięć i działalności naukowej dra Piotra Jacka Krzyżanowskiego w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie historia

I. Posiadane stopnie naukowe

Pan Piotr Krzyżanowski jest absolwentem Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Uzyskał tam tytuł magistra prawa na podstawie pracy dyplomowej „Analiza życia Cyganów zamieszkałych na Ziemi Lubuskiej od strony ich konfliktu z prawem karnym” (1990). Z kolei w 2011 roku uzyskał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie historii w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego na podstawie rozprawy „Cyganie w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski 1945–1964”.

II. Zatrudnienie

Dr P. Krzyżanowski jest zawodowo związany z Akademią im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim. Został w niej zatrudniony (wtedy jeszcze Wyższa Szkoła Zawodowa) w 2007 roku na stanowisku asystenta w Instytucie Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego. Po uzyskaniu stopnia doktora w roku 2011 został przeszeregowany na stanowisko adiunkta na Wydziale Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego, gdzie pracuje do dzisiaj.

III. Osiągnięcia naukowe

3.1. Monografie

Na podstawie dorobku naukowego można stwierdzić, że dr P. Krzyżanowski zajmuje się kwestiami mniejszości narodowych w Polsce po 1944 roku, ze szczególnym uwzględnieniem ludności cygańskiej i w mniejszym stopniu w zakresie regionalnym – tatarskiej. Do tej pory opublikował dwie monografie. Pierwsza z nich „Między wędrówką a osiedleniem. Cyganie w Polsce w latach 1945–1964” (Gorzów Wielkopolski 2017) jest opublikowaną wersją rozprawy doktorskiej. Przedłużeniem tych dociekań naukowych jest druga publikacja „Między

przymusowym osiedleniem a presją asymilacyjną państwa. Cyganie/Romowie w Polsce w latach 1964–1989” (Gorzów Wielkopolski 2021). Tym samym historiografia wzbogaciła się o dzieje Cyganów w Polsce w latach 1945–1989. Jest to niewątpliwy i niekwestionowany wkład habilitanta w wyświetlenie mało znanych ogółowi losów polskich Romów, a tym samym w lepsze zrozumienie polityki narodowościowej realizowanej przez partię komunistyczną w Polsce. Należy podkreślić, że do tej pory niewielu historyków zajmowało się problematyką cygańską, a jak już, to wyłącznie na marginesie swoich dociekań nad polityką narodowościową. Jedynie etnologowie i antropologowie oraz nieliczni przedstawiciele innych dyscyplin nauki przejawiali większe zainteresowanie problematyką cygańską.

Dr P. Krzyżanowski monografię „Między przymusowym osiedleniem a presją asymilacyjną państwa. Cyganie/Romowie w Polsce w latach 1964–1989” wskazuje jako swoje największe osiągnięcie naukowe w procedurze nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Wspomniana rozprawa została napisana na podstawie dostępnej literatury przedmiotu, w tym także tej nienaukowej, co pozwoliło autorowi monografii uchwycić różne spojrzenia na aspekty życia ludności cygańskiej oraz zweryfikować dotychczasowe ustalenia i skonfrontować je z zachowanymi dokumentami archiwalnymi. Przy czym należy podkreślić, że rozprawa jest napisana głównie na podstawie dokumentów archiwalnych, które stanowią jej podstawę. Ze względu na rozproszenie społeczności cygańskiej autor monografii był zmuszony do przeprowadzenia kwerendy archiwalnej nie tylko w archiwach centralnych, ale także w wielu terenowych. Zapewne wymagało to od habilitanta dokonania, ze względów czasowych i finansowych, pewnej weryfikacji w zakresie kwerendy zespołów archiwalnych i skoncentrowania się na tych najważniejszych. Niemniej oprócz prezydiów wojewódzkich rad narodowych należało także przeprowadzić kwerendę w zespołach komitetów wojewódzkich PZPR i urzędów wojewódzkich po 1975 roku przynajmniej w tych województwach, gdzie odsetek ludności cygańskiej był największy. Zakładam, że nie zmieniliby to ustaleń habilitanta, ale mielibyśmy pewność, że tak jest.

Recenzowana monografia składa się z pięciu rozdziałów, a każdy z nich z licznych podrozdziałów. Struktura jest logiczna, a tym samym prawidłowa. Język wykładu zrozumiały i nieprzesycony naukową terminologią, co ułatwi „przeciętnemu” czytelnikowi zrozumienie wysuniętych przez autora monografii wniosków. Rozdział pierwszy „Wędrowniacy jako symbol etnicznej wspólnoty Cyganów” stanowi zwięzłą charakterystykę ludności cygańskiej i rolę, jaką w jej

życiu odgrywała wędrownica, która determinowała życie całej wspólnoty. Rozdział ten wprowadza czytelnika do dalszych rozważań, a także zmian, jakie zaszły w społeczności cygańskiej po jej przymusowym osiedleniu. W rozdziale drugim „Okres intensywnej akcji osiedleńczej” przedstawiono podjęte przez władze działania na rzecz przymuszenia rodzin cygańskich do osiadłego trybu życia. Autor monografii opisuje, jak zaangażowano aparaty administracyjny i bezpieczeństwa do akcji osiedleńczej Cyganów, jakie zastosowano metody i jak łamano opór Cyganów, dla których osiadły tryb życia rujnował ich dotychczasowe życie. Stosując antycygańską propagandę, w której wykorzystano i wyolbrzymiono istniejące stereotypy, władze uzyskały społeczne (w większości) przyzwolenie na brutalną wobec Cyganów akcję. Osiedleni Romowie zostali zmuszeni do ułożenia sobie nowego życia społeczno-gospodarczego, w którym tradycyjne sposoby zarobkowania traciły na znaczeniu lub okazały się nieprzydatne. Te zagadnienia zostały omówione w rozdziale trzecim „Presja asymilacyjna państwa”. Habilitant ukazuje represyjne działania władz wobec społeczności cygańskiej, a mające na celu jej asymilację. Planowano to osiągnąć poprzez tzw. „produktywizację” i upodobnienie życia Cyganów z polską większością. Czyli miało powstać jednorodne społeczeństwo socjalistyczne. Dotyczyło to także pozostałych mniejszości narodowych i etnicznych. Bardzo interesujące w tym rozdziale są kwestie związane z warunkami bytowymi rodzin cygańskich, ich dążeniem do zachowania własnej tożsamości i prowadzeniem działalności kulturalnej oraz zakresu wywiązywania się Romów z obowiązków państwowych.

W pracy o takim tytule nie może zabraknąć kwestii związanych ze wzajemnymi relacjami: Cyganie–państwo i Cyganie–społeczność polska (większościowa). Zostały one omówione w rozdziale czwartym „Konflikt Cyganie–państwo oraz Cyganie–zbiorowość większościowa”. Autor monografii trafnie zauważa, że wypływające z tradycji wartości, jakimi kierowali się Cyganie w wielu zakresach nie były zbieżne z polityką państwa. Musiało to doprowadzić do konfliktów, które wywoływały opór Cyganów z jednej strony, a z drugiej nasilały politykę represyjną władz wobec tej zbiorowości. Obowiązujące wśród Romów wartości powodowały także konflikt z polskim otoczeniem. Zmuszenie ich do osiadłego trybu życia oznaczało, przynajmniej na długi okres, zamieszkanie w jednym miejscu, a tym samym kontakt z tymi samymi sąsiadami. Swoisty izolacjonizm społeczności cygańskiej oraz nieufność wobec nich ze strony zbiorowości większościowej wywoływały konflikty, w tym zajścia uliczne. Habilitant dochodzi do słusznego wniosku, że obie społeczności żyły obok siebie, a kontakty z drugą stroną zostały ograniczone do niezbędnego minimum. Nie zmieniły tego sporadyczne małżeństwa

mieszane czy też występy artystyczne z udziałem przedstawicieli obu zbiorowości. Do tej niechęci przyczyniała się także działalność przestępcza niektórych Cyganów, o której traktuje rozdział piąty „Przestępczość wśród Cyganów”. Przymuszenie Cyganów do osiadłego trybu życia zmusiło ich do zdobywania środków do życia. Dotychczasowe tradycyjne formy zarobkowania okazały się mało przydatne, a pomoc ze strony państwa była niewystarczająca w stosunku do potrzeb. Z tego powodu część Cyganów zajęła się działalnością przestępczą. Z dokumentów, na jakich opart się habilitant wynika, że spośród wszystkich społeczności mniejszościowych to właśnie Cyganów władze nazaczyły jako zbiorowość o wyjątkowych skłonnościach przestępczych. Można stwierdzić, że władze same uwierzyły w swoją antycygańską propagandę.

Rozprawa mimo swoich niewątpliwych walorów, do których zaliczam także ukazanie nowych pól badawczych, ma pewne mankamenty. Do głównych zaliczyłbym nieprzedstawienie działań władz wobec Cyganów na tle realizowanej wówczas polityki narodowościowej. Z tego powodu brakuje jasno sformułowanego wniosku, że działania wobec tej społeczności, mimo swojej specyfiki, wynikały z głównych założeń polityki stosowanej wobec pozostałych mniejszości narodowych i etnicznych. Autor monografii mógł także, jako prawnik, ocenić zastosowane wobec Cyganów przepisy ze zgodnością obowiązującego wówczas w Polsce prawa. Niemniej, co chcę wyraźnie podkreślić, recenzowana monografia spełnia warunki rozprawy habilitacyjnej.

3.2. Artykuły w czasopismach naukowych i rozdziały w monografiach

Dr P. Krzyżanowski do oceny przedstawił 11 artykułów naukowych, w tym sześć we współautorstwie. Ich tematyka dotyczy ludności cygańskiej i w mniejszym stopniu Tatarów oraz wielokulturowości na Ziemi Lubuskiej. Czasopisma, w których ukazały się wspomniane artykuły nie należą do wysoko punktowanych. Jest to słaba strona osiągnięć naukowych habilitanta.

W odróżnieniu od artykułów w czasopismach mocną stroną osiągnięć naukowych dra P. Krzyżanowskiego są rozdziały w monografiach. Opublikował ich 30, w tym siedem we współautorstwie.

Habilitant jest także autorem trzech recenzji monografii.

3.3. Redakcja naukowa monografii

Należy docenić aktywność redakcyjną dra P. Krzyżanowskiego. Jest on współredaktorem 11 naukowych monografii zbiorowych, w tym dwóch wznowień, wydanych przez uczelnię macierzystą. Za wyjątkiem jednego tytułu („Sposoby pojmowania bezpieczeństwa w wybranych obszarach życia publicznego. Zbiór studiów” [Gorzów Wielkopolski 2013]) dotyczą zagadnień, które są w kręgu zainteresowań badawczych habilitanta.

IV. Analiza naukometryczna publikacji

Z przedstawionej przez habilitanta analizy naukometrycznej wynika, że jego publikacje mają małą liczbę cytowań, co może wynikać z bardzo specjalistycznego tematu badawczego i niepublikowania w renomowanych czasopismach naukowych.

V. Informacja o aktywności konferencyjnej

Dr P. Krzyżanowski może poszczycić się dużą aktywnością konferencyjną. Uczestniczył w 26 ogólnopolskich konferencjach naukowych oraz dziewięciu międzynarodowych, w tym dwóch w Ukrainie. Był przewodniczącym lub członkiem 12 komitetów organizacyjnych konferencji krajowych i międzynarodowych.

VI. Praca w zespołach badawczych

Habilitant w latach 2018–2021 był uczestnikiem projektu „Rozwój polityki publicznej w zakresie kształcenia cudzoziemców w Polsce” (SIRUS 2.0 – finansowany z funduszy Komisji Europejskiej) realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie. Był także uczestnikiem dwóch programów badawczych: „Stereotypy narodowe Cygana/Roma, Ukraińca, Niemca i Polaka” (Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim) i „Aparat bezpieczeństwa wobec mniejszości narodowych, etnicznych oraz cudzoziemców (Instytut Pamięci Narodowej).

VII. Współpraca międzynarodowa

Pan dr Krzyżanowski prowadzi także działalność międzynarodową. Był uczestnikiem i współorganizatorem międzynarodowych konferencji naukowych, w tym także za granicą. Utrzymuje kontakty z ośrodkami w RFN (Heidelberg, Kilonia, Köln) zajmujących się problematyką cygańską. Współpracował też z Brytyjskim Funduszem Know How dla Polski.

VIII. Współpraca z otoczeniem społecznym i gospodarczym

Habilitant aktywnie współpracuje z otoczeniem społecznym i gospodarczym. W latach 2010–2021 był konsultantem Lubuskiego Centrum Edukacji Samorządowej i Specjalistycznej w Gorzowie Wielkopolskim, Agencji Rozwoju Regionalnego S.A. w Gorzowie Wielkopolskim i Zachodniego Centrum Konsultingowego EURO INVEST w Gorzowie Wielkopolskim oraz Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Gorzowie Wielkopolskim. Brał aktywny udział przy opracowywaniu strategii rozwoju Gminy Witnica oraz Powiatu Gorzowskiego. Był także współautorem opracowania „Lokalny program rewitalizacji obszarów zdegradowanych – miejskich przemysłowych i powojkowych Miasta Gorzowa Wielkopolskiego na lata 2010–2015”. Jest członkiem założycielem Stowarzyszenia Twórców i Przyjaciół Kultury Cygańskiej im. Papuszy w Gorzowie Wielkopolskim, w którym przez dwie kadencje pełnił funkcję wiceprezesa. Współpracuje ze Stowarzyszeniem Romów w Polsce oraz Związkiem Romów Polskich, a także z ogólnopolskimi i regionalnymi organizacjami zrzeszającymi Tatarów, Karaimów, Ukraińców, Łemków i Żydów. Za swoją działalność został odznaczony przez Prezydenta RP Srebrnym Krzyżem Zasługi (2017) i Medalem Stulecia Odzyskanej Niepodległości (2019) oraz przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego odznaką honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej” (2012). W 2019 roku Rada Centralna Związku Tatarów Rzeczypospolitej uhonorowała go statuetką „Buńczuka”.

IX. Konkluzja

Z przedstawionego wniosku habilitacyjnego wynika, że największym osiągnięciem naukowym dra P. Krzyżanowskiego po uzyskaniu stopnia doktora jest monografia „Między przymusowym osiedleniem a presją asymilacyjną państwa. Cyganie/Romowie w Polsce w latach 1964–1989”. Jest to niepodważalny wkład habilitanta w rozwój historiografii polskiej. Dzięki jego rozprawie doktorskiej oraz tej habilitacyjnej otrzymaliśmy w miarę pełną (na ile pozwoliły źródła) mało znaną dotychczas historię Cyganów/Romów w Polsce w latach 1945–1989. Monografia ta odkrywa także nowe pola badawcze. Wartościowe są również pozostałe publikacje autora, które obok problematyki cygańskiej dotyczą i innych mniejszości narodowych i etnicznych na Ziemi Lubuskiej. Należy docenić aktywną współpracę habilitanta z otoczeniem społecznym i gospodarczym.

Na podstawie przedłożonej dokumentacji stwierdzam, że osiągnięcia naukowe oraz pozostała aktywność naukowa, a także współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym spełniają warunki określone ustawą w zakresie nadania stopnia doktora habilitowanego.

Wnoszę o dopuszczenie dra Piotra Jacka Krzyżanowskiego do dalszych etapów w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie historia.

Słupsk, 23 sierpnia 2022 r.

prof. dr hab. Roman Drozd
